

Одеська національна юридична академія

Бойко Інна Семенівна

УДК 323.15 (94=477)

**УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА АВСТРАЛІЇ
ЯК СУБ'ЄКТ ПОЛІТИКИ**

Спеціальність 23.00.04 –
політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Кормич Людмила Іванівна,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри соціальних теорій.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, доцент
Коваль Ігор Миколайович,
Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова,
директор інституту соціальних наук;

кандидат історичних наук, доцент
Чумак Володимир Михайлович,
Південноукраїнський державний педагогічний університет
ім.К.Д.Ушинського, завідувач кафедри історії України.

Провідна установа:

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра політології, Міністерство освіти і науки України,
м.Львів.

Захист відбудеться "16" березня 2001 р. о 12 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.086.02 в Одеській
національній юридичній академії за адресою: 65009, м.Одеса,
вул.Піонерська, 2 ауд.312.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотечі Одеської
національної юридичної академії за адресою: 65009, м.Одеса,
вул.Піонерська, 2.

Автореферат розісланий "15" лютого 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

 Дудченко В.В.

Актуальність теми визначається в наступних аспектах: по-перше, становлення демократичної моделі українського суспільства потребує вивчення змін в етнічній самосвідомості членів української діаспори, націленість на взаємодію з ядром українського етносу та етнічними спільнотами суспільств проживання тощо.

По-друге, потрібні наукові праці, в яких би по-новому висвітлювались історія української діаспори, політичні течії, громадська й культурна діяльність діаспори, її внесок у досягнення Україною незалежності.

По-третє, важливе практичне значення має визначення реальних можливостей та форм участі української діаспори у розбудові української держави, інтенсифікації політичних, культурних та економічних зв'язків між українцями в діаспорі і в Україні.

Незважаючи на актуальність, проблема діаспор поки що маловивчена. В українській радянській історіографії (1917-1945 рр.) вважалось не вартим уваги дослідження проблем щодо діаспор. Але українські дослідники в діаспорі – В.Старосольський, С.Наріжний, П.Мірчук, М.Марунчак – вивчали причини імміграції, її різновиди. Першою фундаментальною комплексною працею в Україні стала монографія А.М.Шлепакова «Українська трудова еміграція у США і Канаді (кінець 19-го – початок XX ст.)».

Найбільш повно для свого часу питання, які пов'язані з проблемою визначення себе членами діаспори як складовою часткою окремої самобутньої спільноти, були висвітлені авторами «Енциклопедії українознавства».

Ф.Д.Заставний, В.Б.Євтух, І.Г.Буркут, О.А.Малиновська, Л.Д.Васильєва, Є.Є.Камінський, О.О.Ковальчук, В.П.Трощинський досліджували широке коло питань, пов'язаних із сучасною соціально-економічною діяльністю української діаспори, в тому числі і крізь призму розвитку її зв'язків із землею батьків, а також створили соціально-економічний портрет українців за межами колишнього СРСР у контексті критичного переосмислення проблеми цих зв'язків. В.Б.Євтух розробив теоретичну схему зв'язків української діаспори з Україною в умовах етнополітичного ренесансу в Україні.

Проблемам вивчення української діаспори присвятив ряд своїх праць іноземний член Національної Академії наук України професор Чикагського університету В.В.Маркус. Він також є головним редактором Енциклопедії української діаспори, том 4 якої присвячений українській діаспорі в Австралії.

В науковій літературі й досі немає чіткого розуміння в застосуванні терміну "діаспора": Ж.Т.Тощенко, Т.І.Чаптикова, І.Т.Іваненко, Т.С.Іларіонова, О.В.Котов, В.А.Михайлов діаспору об'єднують з поняттям "етнічна група" або "етнічна спільнота". Російські автори С.В.Соколовський, І.Г.Петров, Г.В. Старовойтова діаспору ототожнюють з поняттям "малочисельні народи". Н.М.Лебідєва, А.А.Хохлов, Р.Г. Кузєєв вважають, що діаспори слід розглядати з погляду того, кого представляє діаспора, які країни або народи відносяться до їхньої історичної батьківщини. Крім того вони вважають, що можливо, існує якийсь критичний розмір етнічної групи, необхідний для забезпечення її членів необхідною соціальною підтримкою.

Молоді українські науковці – К.О.Чернова, В.М.Шкільник, Н.П.Горбатюк – досліджують проблему діаспорного буття, процес взаємодії української діаспори Канади з Україною, а також роль української діаспори в сучасній зовнішній політиці Канади.

Таким чином, в політологічній літературі найбільш вичерпно висвітлені проблеми дефініції, формування, чисельності та громадської діяльності діаспор взагалі, а також українських зокрема. Частково розглядаються напрямки визначення типології та функцій діаспор. Разом з тим поза увагою науковців залишилися дослідження тих процесів, які відбуваються у середовищі української діаспори Австралії. Всебічний аналіз історіографії з проблеми діяльності української діаспори Австралії як суб'єкта політики засвідчує, що за всі минулі десятиріччя були окреслені лише деякі штрихи в її вивченні. Узагальнюючого дослідження з названої проблеми не має.

Дисертаційне дослідження виконане в рамках **комплексної науково-дослідницької теми** кафедри соціальних теорій Одеської національної юридичної академії "Соціально-політичний та економічний розвиток України в аспекті світових інтеграційних процесів", а також має безпосередній зв'язок з **науково-дослідницькими роботами** "Політико-правові основи етнодержавотворення в Україні" (№ держреєстрації 0100U001069), "Роль громадських і політичних об'єднань в етнонаціональних трансформаційних процесах в Україні" (№ держреєстрації 0100U001641).

Мета дисертаційного дослідження полягає у дослідженні української діаспори Австралії як суб'єкта політики, що визначило такі дослідницькі завдання:

- проаналізувати причини, шляхи та способи формування української діаспори в Австралії;

- визначити межі розселення і чисельність українців в Австралії, їхню соціальну структуру і соціально-політичний статус в умовах діаспори;

- з'ясувати особливості адаптації й інтеграції в іноетнічному середовищі;

- дослідити проблему збереження етнічної самосвідомості, націленість на взаємодію з ядром українського етносу та етнічними спільнотами суспільств проживання тощо;

- проаналізувати політичні течії, громадську й культурну діяльність української діаспори, її внесок у досягнення Україною незалежності;

- визначити реальні можливості та форми участі української діаспори у розбудові української держави, інтенсифікації політичних, культурних та економічних зв'язків між українцями в діаспорі і в Україні.

Об'єктом дисертаційного дослідження є українська діаспора Австралії як суб'єкт політики, від діяльності якої залежить визнання України офіційними структурами п'ятого континенту, а також розвиток політичних, соціально-економічних та культурних відносин між державами та українцями цих країн.

Предметом дослідження є громадські та політичні організації української діаспори Австралії, форми та методи політичної, економічної та культурної діяльності цих організацій. При цьому ретельно вивчаються програми та звіти усіх територіальних громад діаспори, які складають Союз українських організацій Австралії.

Дослідження ґрунтується на використанні філософських, загальнонаукових *методів* у їх специфічному політологічному зрізі, а саме: методи аналізу та синтезу використовувалися в дослідженні причин, шляхів та способів формування української діаспори в Австралії, у визначенні соціально-політичного статусу українців в умовах діаспори, а також у з'ясуванні особливостей адаптації та інтеграції в іноетнічному середовищі. Критично-конструктивний метод застосовувався при дослідженні суспільно-політичної діяльності української діаспори, її внеску у досягнення Україною незалежності, а також при визначенні реальних можливостей та форм участі української діаспори у розбудові української держави.

При аналізі концепцій вітчизняної і зарубіжної політології використовувалися методи системного і порівняльного підходу. У значній мірі використовується і соціологічний метод. Так, в роботі містяться 8 таблиць, пов'язаних з соціологічними дослідженнями кількісних і якісних характеристик рівня самоідентифікації, релігійної приналежності членів української діаспори в Австралії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- запропонований новий концептуальний підхід до проблеми дефініції "українська діаспора";
- визначені головні форми та методи політичної, соціально-економічної та культурної діяльності українських організацій Австралії;
- з'ясований політичний механізм взаємодії діаспори з державними органами як Австралії, так і України;
- визначені напрямки, які обумовлюють політичну діяльність діаспори;
- на основі оригінальних джерел зроблені висновки щодо рівня етнічної свідомості, ступеня зорганізованості діаспори.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані при створенні спеціальних державних програм та законів, які регулюватимуть розвиток взаємодії України з українською діаспорою. Практична реалізація зроблених висновків та рекомендацій може бути корисною у роботі державних органів, зокрема Державного комітету національностей та міграції України, Управлінь у справах національностей та міграції обласних держадміністрацій. Громадські організації, а також усі зацікавлені щодо української діаспори в Австралії можуть використовувати зроблені узагальнення та висновки. Їх можна також використати у науково-дослідницькій роботі, у створенні підручників, навчальних посібників, читанні спецкурсів з діаспорознавства, наприклад, "Актуальні проблеми державної етнополітики України", "Духовна спадщина українського народу як засіб національного виховання молоді", "Стан української етнічності в діаспорі".

Апробація результатів дисертації здійснювалася на наукових конференціях – IV-а міжнародна конференція молодих вчених "Етнічна історія народів Європи" (Київ, квітень, 1999 р.), міжнародна наукова конференція "Молодь третього тисячоліття: гуманітарні проблеми та шляхи їх розв'язання" (Одеса, червень, 2000 р.), а також на 2-й та 3-й звітних наукових конференціях професорсько-

викладацького складу і аспірантів Одеської державної юридичної академії (1999 р., 2000 р.). Дисертація обговорювалася на засіданні кафедри соціальних теорій Одеської національної юридичної академії.

Публікації. Основні положення та висновки опубліковані у 6 статтях в науковому виданні “Актуальні проблеми політики”, визнаному ВАК України фаховим з політології, а також у 3-х публікаціях в інших наукових виданнях та матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, висновків, повний обсяг дисертації 188 сторінок, списку використаних літературних джерел (213 найменувань).

Основний зміст

У першому розділі дисертаційної роботи **“Теоретико-методологічні засади поняття “діаспора”** розглянуті специфічні ознаки понять “діаспора” та “українська діаспора”, а також типології та функції діаспор.

В першому підрозділі першого розділу “Сутність та зміст понять “діаспора” і “українська діаспора”: аналіз концептуальних засад” автор, здійснюючи аналіз теоретичних розробок вітчизняних і зарубіжних вчених з теми дослідження, особливу увагу приділяє визначенню дефініції “діаспора”. Всебічне осмислення досягнень сучасного діаспорознавства дало змогу окреслити коло малодосліджених питань: 1) щодо причин, шляхів та способів формування української діаспори; 2) стосовно ареалів розселення і чисельності українців поза межами України, їхньої соціальної структури і соціально-економічного статусу в умовах діаспори; 3) щодо особливостей переміщення, адаптації й інтеграції в іноетнічному середовищі; 4) щодо зміни в етнічній самосвідомості, націленість на взаємодію з ядром українського етносу та етнічними спільнотами суспільств проживання тощо; 5) оновленого висвітлювання історії української еміграції, політичних течій, громадської та культурної діяльності української діаспори, її внеску у досягнення Україною незалежності.

В науковій літературі немає виразності в застосуванні терміну “діаспора”: їх об’єднують з поняттям етнічна група або етнічна спільнота, але, на наш погляд, ці поняття включають не тільки ті

групи та спільноти, які живуть поза межами історичної батьківщини. Не можна погодитись й з тим, що діаспору ототожнюють з поняттям “малочисельні народи”, перед якими хоча й стоїть ряд завдань, аналогічних з діаспорними, але вони мають свій конкретний історичний ареал розселення.

Дисертант пропонує, застосовуючи поняття “діаспора”, вважати одною з головних ознак діаспори перебування етнічної спільноти людей поза межами країни (території) їхнього походження в іноетнічному оточенні. Діаспора – це частина етносу, яка мешкає за межами своєї національної держави. По-друге, діаспора – це така етнічна спільнота, яка має важливі характеристики нації (мова, культура, свідомість) та підтримує й сприяє їхньому розвитку. По-третє, діаспора має деякі організаційні форми свого функціонування, починаючи з такої як земляцтво, та закінчуючи наявністю громадських, національно-культурних та політичних рухів. Не можна віднести до діаспори будь-яку групу людей певної національності, якщо у них немає внутрішнього імпульсу, потреби до самозбереження, що в свою чергу обов’язково припускає організаційні структури. Характерна ознака діаспори – здійснення нею соціального захисту особистостей, які є її складовою частиною.

Релігійний фактор – це особлива ознака діаспори. Історія діаспор показує, що релігія стала цементуючим фактором у консолідації представників одновірців (часто співпадаючих з певною національністю).

На наш погляд, здібністю створювати діаспору володіє не кожний етнос, а тільки той, який виявляє стійкість до асиміляції. Якщо об’єктивно стійкість досягається завдяки фактору організації діаспори (органи самоврядування, навчальні, культурні та інші організації), то суб’єктивно – існуванням певного стрижня (національна ідея, історична пам’ять, релігійне світосприйняття). Українську діаспору можна назвати маргінальним прошарком українського етносу, оскільки громадяни українського походження, які зараховують себе до української діаспори, прагнуть зберігати українську етнічність в умовах іноетнічного середовища й їхня діяльність стимулює розвиток української етнічності в Україні.

У другому підрозділі першого розділу “Типологія та функції діаспор”, застосовуючи різні критерії, автором здійснена типологія діаспор. Передусім, діаспори слід розглядати з точки зору тих, кого представляє діаспора, які країни або народи відносяться до їхньої

історичної батьківщини або історичного минулого. До таких діаспор відносяться ті, які мають власні національні держави (українці, німці, поляки, фіни та інші).

Відзначимо специфічність діаспор, що становлять етноси, які не мають або втратили свою державність та мешкають дисперсно (наприклад, цигани, асирійці, уйгури та інші).

Діаспори можна класифікувати згідно тих основних видів діяльності, які вони виконують. Найбільш поширена діяльність, зв'язана з духовною культурою народу, з виконанням культурно-просвітницьких функцій, які спрямовані на пропаганду національної літератури, мистецтва, на розвиток рідної мови, на створення сприятливих умов для розвитку національної самосвідомості членів діаспори. Аналіз реально існуючих діаспор показує, що 60-70% з них зорієнтовані на вирішення національно-культурних проблем.

Щодо функцій, які здійснюють діаспори, зазначимо, що перш за все це захист соціальних прав представників свого народу, який обумовлений необхідністю регулювання міграційних потоків, зайнятості, допомоги в професійному самовизначенні, участі в житті країни помешкання. Соціальні функції торкаються й проблеми громадянства, прагнення діаспор подолати різні прояви обмеження прав членів своєї національності.

Все більше значення набуває економічна функція, яку прагнуть реалізувати деякі діаспори, зокрема українська діаспора Австралії. Мова йде про розвиток таких форм економічної діяльності, в яких виконуються специфічні види виробництва народних ремесел, товарів народного використання.

Виконання діаспорами політичних функцій ведеться в зв'язку з основними вимогами до розвитку себе як суб'єкта політики.

У третьому підрозділі першого розділу "Феномен української діаспори Австралії: аналіз причин, способу формування та особливостей адаптації й інтеграції", автор пропонує схему внутрішньої структури української діаспори Австралії:

- ядро, до якого можна зарахувати австралійців, що усвідомлюють своє етнічне українське походження, активних учасників діяльності українських етнічних організацій та різного роду заходів, спрямованих на збереження української етнічності в Австралії;

- особи українського походження, які час від часу беруть участь у діяльності українських етнічних організацій, їхніх заходах. Це здебільшого ті, хто народився в Австралії в українських і змішаних

родинах. Вони мають нестійкий рівень етнічної самосвідомості й для них властива так звана символічна етнічність. За певних умов вони відносять себе до української етнічної групи й виявляють свою єдність з нею через сприйняття найхарактерніших символів української етнічності – церкви, елементів побутової культури, символів батьківщини своїх попередників;

- австралійців українського походження, які практично не виявляють зацікавленості українською етнічністю й не докладають жодних зусиль до її збереження в Австралії, не можна зарахувати членами української діаспори.

Досліджуючи оригінальні джерела з історії формування діаспори, автор узагальнює причини її формування. Акцентується на те увага, що українська діаспора Австралії формувалася як політична в основному після Другої світової війни. Аналізуючи соціальний зріз емігрантів, автор зазначає, що приблизно 30-40 відсотків становили політичні біженці, решту складали робітники, котрі були вивезені до Німеччини.

Адаптація українців до іноетнічного середовища ускладнювалася відсутністю відповідної фахової підготовки, незнанням англійської мови, неприхильністю австралійців, яку можна пояснити психологічними особливостями англосаксів, яким притаманна родинна замкнутість.

Інтеграція українців в австралійське суспільство дала не тільки позитивні наслідки – майже всіх українців можна віднести до “середнього класу”, а й породила ряд проблем внутрішнього порядку. Найгостріша з них полягає в тому, щоб зберегти себе як українську національно-культурну субстанцію.

Процеси асиміляції в українській етнічній групі Австралії подібні до мовної ситуації в інших державах Заходу: інтегруючись у середовище країни проживання, українці поступово втрачають рідну мову. За демографічними дослідженнями 15 тисяч українців, які мешкають в Австралії, користуються мовою предків.

Визначаючи сьогодні кількість австралійських українців приблизно в 35 тисяч осіб, ми не можемо стверджувати тим самим, що усі вони беруть активну участь в українському житті в Австралії. На основі практичних спостережень та оцінок багатьох українських громадських діячів в Австралії, реальну кількість активних у громадському та національно-культурному житті людей можна приблизно визначити числом менше п'яти тисяч. Саме ця меншість

вносить сьогодні вирішальний внесок у розвиток національної культури та громадського життя. Для порівняння зазначимо, що у США проживає, за даними статистики, понад 2 мільйони українців, у Канаді – близько 900 тисяч. Однак відсоток людей, активних в українському житті, в цих країнах нижчий, ніж в Австралії. Одним із найважливіших чинників, що пояснюють цей “австралійський феномен”, є, на нашу думку, чинник зорганізованості першого покоління української діаспори п'ятого континенту. Значно сприяло розвитку українського життя припинення урядового курсу на асиміляцію в середині 60-х років та елементи політики багатокультурності (хоча не такої послідовної, як у Канаді).

Автор доводить, що часовий інтервал функціонування діаспори залежить від демографічних, територіальних, етнопсихічних факторів, від здатності самої діаспори зберігати самосвідомість. Українська діаспора Австралії, пройшовши певні етапи свого формування та досягнувши певного успіху в своєму розвитку, коли остаточно складається її структура, здатна зберігати та підтримувати титульну націю.

У другому розділі “Суспільно-політичне та культурне життя української спільноти Австралії як основа збереження етнічної ідентичності” досліджуються чинники та особливості суспільно-політичного життя діаспори. В першому підрозділі “Самоорганізація діаспори як політичний фактор” здійснюється аналіз феномену самоорганізації діаспори. Автор доводить, що існування діаспори, її політична та культурна активність не можливі без розбудови відповідних організаційних структур. Особливістю української еміграції до Австралії, порівняно з багатьма українськими діаспорами, було те, що вона мала переважно політичний характер. Це багато в чому визначало напрямки і форми суспільної діяльності діаспори. Намагання визначити рівень національної свідомості членів української діаспори, встановити причини ступеня асиміляції взаємопов'язано з аналізом створених ними організаційних структур. Тільки добре організована етнічна діаспора може стати важливим політичним фактором як у внутрішній, так і в зовнішній політиці країни свого проживання.

Понад 20 тисяч українців, що прибули до Австралії наприкінці 40-50-х років, фактично у перші ж роки заклали підвалини сучасного українського громадсько-політичного та культурного життя. Висока політична активність більшості емігрантів дозволила швидко

створити певну інфраструктуру національного життя в еміграції. З 1950-х років австралійські українці відігравали разом з представниками української діаспори Північної Америки провідну роль в рішенні українських справ у світі.

Громадське життя українців Австралії зорганізовано, проте зовнішній її вплив завжди був і досі залишається надзвичайно обмеженим. Українське організоване життя є етноцентричним. Можна стверджувати, що найбільш організованим є українське життя Нового Південного Вельсу та Південної Австралії. Про насиченість українського життя свідчить те, що, наприклад, в Аделаїді 75% українців у 1960-1970 рр. були суспільно активними (за цим показником вони займали друге місце серед іммігрантських спільнот Австралії); 67% дітей українського походження, які мешкали в Аделаїді, вчилися в українській суботній школі. Це найвищий показник серед усіх етнічних груп.

Українська преса є важливим чинником суспільно-політичного життя діаспори, передусім газети «Вільна думка» (Сідней) та «Церква і життя» (Мельбурн). Дисертант пропонує класифікувати пресу діаспори наступним чином: позапартійні видання («Вільна думка», «Слово», «Перець»), партійні видання («Інформативний листок АБН», «Бюлетень ОУН», «Легіонер», «Козацький клич», «Українець в Австралії»), релігійні видання («Церква і життя», «Душпастирські вісті», «Церковні вісті», «Бюлетень Об'єднання українських католицьких організацій Австралії»).

Автором здійснена систематизація статей, опублікованих газетою «Вільна думка». Використання методу контент-аналізу дозволило зробити висновки щодо зацікавленості українською діаспорою соціально-політичним та економічним життям незалежної України. Так, 43% всіх статей присвячено діяльності політичних партій і організацій України. У повідомленнях головним чином міститься позитивна оцінка розвитку ринкових реформ в Україні, аналізуються проблеми, з якими стикається країна на шляху ринкових перетворень. Майже половина статей на економічні теми порушує питання міжнародної допомоги Україні. Третина всіх повідомлень про Україну стосується проблем взаємовідносин України з іншими державами, з них 47,2% розглядають відносини України з Росією.

Стосовно міжконфесійних відносин автор зазначає, що єдина мета як православних, так і католиків – збереження української самосвідомості серед віруючих – сприяла їхній консолідації.

Незважаючи на релігійний плюралізм (католики, православні, члени Об'єднання Українських Євангельсько-Баптистських Церков, прихильники РУНВіри), конфесії практикують між собою єкуменізм на суспільному рівні. Це пояснюється низкою чинників – настанова до толерантності, сильне відчуття національної солідарності українців.

В другому підрозділі другого розділу “Роль політичних та громадських організацій діаспори в збереженні етнічної самосвідомості” автором особлива увага присвячена дослідженню політичних організацій української діаспори. Політична динаміка і спектр політичних партій вже яскраво виявилися у таборах переміщених осіб (Displaced Persons). Політичний інстинкт нової еміграції домінував у всій її діяльності, а відносно молодий вік емігрантів та їхня участь у визвольній боротьбі в Україні сприяли радикалізації програм та дій політичних партій.

Несиметричне співвідношення політичних сил характеризувало політичні організації та їхні центри в діаспорі. Проте автор зазначає, що українське громадсько-політичне життя Австралії більше ніж деінде, стало тереном співпраці. Громадські та культурні організації не зазнали, за незначними винятками, двоподілу за суспільно-партійними критеріями. З ініціативи діячів ОУН виникли легальні організації – Ліга Визволення України, Спілка Української Молоді (СУМ), Станиця Вояків УПА. Всі вони разом утворювали Український Визвольний Фронт. Товариство Сприяння Українській Національній Раді в Австралії – громадсько-політична організація, головна мета якої полягала у фінансовій допомозі виконавчому центру УНР та сприянні і поширенні політичних ідей і позицій координаційного центру – УНРади.

Українська антибільшовицька ліга – політична організація, що була підрозділом АБН (Антибільшовицький Блок Народів) в Австралії – впроваджувала антирадянську політичну діяльність та пропаганду (демонстрації, прес-конференції, висилання петицій, протестів тощо). Спілка Визволення України (СВУ) – громадсько-політична організація, створена у 1950-их рр. в США (переважно діячами із Східної України) й поширена згодом на інші країни розташування діаспори, зокрема в Австралії. СВУ пов'язувала свою ідейну програму з ліквідованою в 1929 р. в Україні СВУ-СУМ. СВУ співпрацювала з іншими організаціями у проведенні визвольних акцій. СВУ у діаспорі, яка стояла на правих антикомуністичних

позиціях, тісно співпрацювала з організаціями Визвольного Фронту. З кінця 1980-х років організація послабила свою активність.

Автор обґрунтовано стверджує, що політичні партії в українській суспільно-політичній структурі Австралії – явище політичне і визначальне, хоча тривалий час їхня діяльність не була відкритою. Українські політичні партії діяли через легальні організації та намагалися охопити їх своїм впливом. Вони віддзеркалювали ідеологічно-політичну диференціацію української діаспори, частково успадковану з міжвоєнного періоду еміграції в Європі, політичного досвіду Західної України до 1939 року та, деякою мірою, сформовану складними процесами в Україні в період Другої світової війни. Партії країни поселення мали на них менше впливу.

Головне завдання Союзу українських організацій в Австралії (СУОА) полягало в тому, щоб репрезентувати українську спільноту в Австралії, а також ознайомлювати австралійську спільноту з українською історією, культурою, мистецтвом та визвольною боротьбою. Не можна переоцінити роль територіальних громадських організацій в розвитку суспільно-політичного життя української діаспори Австралії.

Головний меті – збереження національної ідентичності – підпорядкована діяльність жіночих, молодіжних, професійних, культурологічних і просвітнянських організацій, товариств і об'єднань. До них слід передусім віднести Спільку української молоді і Пласт, Об'єднання українських жінок, Об'єднання купців і промисловців, Об'єднання лікарів, Об'єднання українських письменників.

Відзначаючи місце та роль українців в австралійському суспільному житті, треба зазначити, що за небагатьма винятками українська спільнота мала негативні стосунки з австралійськими засобами масової інформації. В перший період розвитку цих стосунків (кінець 1940-х років – середина 50-х років) австралійці у своїй масі не були свідомі самого факту існування української нації, але завдяки розвитку українського радіомовлення ситуація змінилась.

Автор доводить, що не всі українські організації активно співпрацювали з австралійським урядом та політичними партіями до середини 80-х років. Так, керівництво ОУН не турбувала відсутність зв'язків з австралійськими політиками.

В третьому підрозділі другого розділу “Формування етнічної самосвідомості української молоді – гарант майбутнього розвитку діаспори” досліджується питання щодо етнічної свідомості та

ідентифікації української молоді в Австралії. Автор вважає, що неабияких успіхів у вивченні української мови досягла українська громада Нового Південного Вельсу: наприкінці 1974 р. матрикуляційний іспит з української мови було допущено в Сіднейському державному університеті. Діячі суспільних організацій, а особливо Українських Громад Південної Австралії, Канберри, Квінбієну, залучаючи молодь до суспільно-культурного життя діаспори, здійснюють культурно-освітню діяльність. Форми цієї діяльності різноманітні: організації відзначення річниць Австралійської Державності, річниць з дня народження керівника УНР Симона Петлюри; влаштовуються виставки народного мистецтва, культурні обміни танцювальних груп, ансамблів бандуристів та інших мистецьких колективів. Критичний підхід до цієї проблеми дозволив автору зробити висновок, що українська молодь, інтегруючись в австралійське суспільство, зберігає етнічну свідомість.

У третьому розділі **“Взаємодія української діаспори з Україною”** аналізуються форми та методи взаємодії діаспори з Україною. В першому підрозділі **“Формування політичного механізму взаємодії діаспори з Україною”** автор викладає теоретичні засади процесу формування політичного механізму взаємодії діаспори з Україною, на основі якого робить аналіз цього процесу. Сутність взаємодії діаспори з Батьківщиною можна визначити за трьома головними напрямками: 1) країна походження закликає діаспору на допомогу; 2) діаспора прагне впливати на перебіг подій у країнах походження; 3) уряд країни виступає захисником прав і інтересів діаспори. У ситуації з Україною та українською діаспорою дію цієї схеми можна було донедавна спостерігати на рівні певних громадсько-політичних сил.

Виявом індивідуального рівня взаємодії є: а) взаємне спілкування і контакти в процесі відвідин родичів та знайомих у країнах помешкання українців. До недавнього часу вони були спорадичними й за винятком окремих випадків односторонніми – у напрямку України. Сьогодні безсумнівним є факт двосторонності цієї форми взаємодії. Причому збільшується потік українців у Австралію (безпосередні, особисті контакти та спілкування); широкий (у співставленні з недавнім минулим) доступ до інформації, яка зафіксована у письмових джерелах української діаспори та України. Йдеться про можливість, і передусім в Україні, читати діаспорні газети, журнали, твори письменників, дослідників українського походження

(опосередковані контакти). Ця форма контактів, принаймні на сьогоднішньому етапі взаємодії, є надзвичайно ваговою, тому варто її всіляко стимулювати, що й робиться. Маємо на увазі формування фонду “Зарубіжної Українки” у Центральній науковій бібліотеці ім.В.І.Вернадського Академії наук України, діяльність Археографічної комісії Академії наук України та Республіканської асоціації українознавців по підготовці до видання в Україні значних архівних джерел і праць зарубіжних українознавців, активізацію обмінів друкованими матеріалами між науковими, громадськими, політичними організаціями та окремими громадянами. Одеська державна наукова бібліотека ім.М.Горького співпрацює з Фундацією Українознавчих Студій Австралії, що зробило можливим широкій читачській аудиторії Одеси познайомитися з унікальними матеріалами щодо української діаспори Австралії.

Оцінюючи досвід спілкування на індивідуальному рівні, автор дійшов висновку, що для подальшого розвитку індивідуальних контактів необхідно серйозно поставитися до проблем розвитку туризму з системою пріоритетів для українців, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, а також вивчити можливість створення моделі суто “українського туризму”.

Узагальнюючи експертні оцінки чинників, що гальмують відносини у сфері індивідуальних стосунків, автор виділяє такі: світоглядні розходження і відчуження з причини відсутності контактів до проголошення незалежності України; домінування у спілкуванні з представниками діаспори матеріального інтересу з боку українців України.

На рівні групової взаємодії можна говорити про певні традиції, оскільки впродовж десятиліть практикувалася з боку офіційних кіл України лише така форма зв'язків, як обмін делегаціями, художніми колективами, студентами. На сучасному етапі групова взаємодія зазнала значних змін – сьогодні існує безліч каналів реалізації цієї форми взаємодії (наукові, громадські, політичні установи і організації, різноманітні асоціації, окремі творчі колективи, фонди тощо); з'явився новий напрямок – створення спільних малих підприємств, в основі яких лежить так званий етнічний бізнес.

Великий внесок у розширення зони взаємодії між українською діаспорою та українцями в Україні роблять діаспорні громадські організації – Комітет допомоги Народному Рухові України, Комітет захисту національних і людських Прав в Україні. Вони беруть участь

у конкретних акціях сприяння Україні, зокрема у подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи, надсилаючи до країни ліки, продукти харчування, сприяючи розбудові лікарень і т.д. Характерно, що ця допомога не обмежується етнічними параметрами, в її основі лежать загальнолюдські цінності. Автором підкреслюється, що така форма взаємодії була властива впродовж усього періоду існування української діаспори.

Аналізуючи процес взаємодії української діаспори з Україною, можна виділити дві групи факторів, що суттєво впливають на її характер. Перша – це ті фактори, які стимулюють цю взаємодію; друга група – стримує її. Автор пропонує віднести до першої групи: а) становлення нового мислення у міжнародних відносинах, що відкрило нові канали для безпосередніх контактів з представниками ядра українського етносу та етнікосів; б) поступова деідеологізація суспільно-економічного життя в Україні, що дозволяє зняти класово-партійні бар'єри у спілкуванні українців з представниками української діаспори; в) проведення спільних заходів за участю українців з різних країн світу.

Серед факторів, які гальмують взаємодію діаспори з Україною, автор вважає такі: а) невирішеність деяких проблем поліетнічного населення України; б) уповільненість демократичних перетворень, особливо у сфері економіки, в) домінування у свідомості більшої частини представників діаспори уявлення щодо “проросійської” орієнтації деяких партійних лідерів України.

Одним з дійових механізмів реалізації державної етнополітики по відношенню до окремих її складових є розроблення та впровадження комплексних довготермінових програм. Однак у процесі реалізації Державної програми “Українська діаспора на період до 2000 р.” найбільш актуальні та пріоритетні завдання – розробка та закріплення міжнародно-правового механізму захисту прав зарубіжних українців через укладання міждержавних та міжвідомчих угод, а також через діяльність позаурядових міжнародних організацій; навчання молоді українського походження в вузах України та задоволення освітніх потреб української діаспори; задоволення інформаційних потреб українців зарубіжжя – не вдалось вирішити.

В другому підрозділі третього розділу “Політичні форми та методи взаємодії діаспори з Україною” зроблена спроба узагальнити політичні форми та методи взаємодії діаспори з Батьківщиною. Одною з перших виникла можливість допомагати правозахисникам

шляхом розповсюдження в західному світі інформації про політичних в'язнів, а також організовувались фонди фінансової підтримки в'язнів та їхніх родин. З середини 80-х років спектр політичних форм розширився – допомога Комітету захисту національних і людських прав в Україні українцями діаспори була переорієнтована на закріплення самостійницьких прагнень, розвиток свідомості та політичної активності українського суспільства. Створення Фонду допомоги дипломатичній службі України, Національного фонду СУОА, Австралійської фундації допомоги дітям Чорнобиля дозволяє реалізувати політичні задачі.

У **висновках** підведені підсумки дослідження, сформульовані теоретичні положення і практичні рекомендації, визначені підходи до подальшого поглибленого дослідження проблеми щодо діяльності української діаспори Австралії як суб'єкта політики.

Дисертант підкреслює, що, незважаючи на небагаточисельність та територіальну віддаленість, українська діаспора Австралії є частиною українського етносу, яка виконує обов'язки та права суб'єкту політики.

Виконання діаспорою політичних функцій ведеться в зв'язку з основними вимогами до розвитку себе як суб'єкта політики. Це виявляється, по-перше, в тому, що вона лобіює можливість надання додаткових прав та можливостей для свого народу, одержання особливих гарантій для їхнього ефективного розвитку, розширення повноважень як у країні помешкання, так і на міжнародній арені. По-друге, через низку своїх організацій діаспора виступає як конструктивна опозиція правлячому режимові, мобілізуючи при цьому видання газет та організовуючи громадську думку. По-третє, діаспора безпосередньо впливає на міжнародні позиції країни помешкання.

Стимулюючим моментом у взаємодії представників різних частин українського етносу є факт розширення можливостей участі вчених, громадських і політичних діячів з України у тих заходах, які здійснювалися відомими науковими центрами, громадськими, політичними, державними організаціями зарубіжних країн, як от у міжнародних конференціях, конгресах, багатосторонніх нарадах з різних питань суспільного життя тощо.

Перешкоджає взаємодії діаспори з Україною відсутність належної законодавчої бази, юридичних гарантій недоторканості капіталу.

Доцільно вивчити можливість надання податкових пільг підприємцям українського походження.

Для надання зв'язкам України з українською діаспорою Австралії більшої системності та цілеспрямованості варто вжити ряд додаткових заходів, що сприятимуть цьому:

- безпосередня участь вищого керівництва України у розробці спільних проектів;
- розбудова інфраструктури міжнародної інформаційної мережі України, зокрема відкриття її журналістських представництв;
- вдосконалення законодавчої бази України щодо розвитку соціально-економічної діяльності представників діаспори.

Список опублікованих автором праць за темою дисертації

1. Історія формування української громади в Австралії //Вісник Одеського інституту внутрішніх справ.- 1997.-№2.-С.148-151.
2. Роль жінок української діаспори в збереженні етнічної самосвідомості українців в Австралії //Актуальні проблеми політики: 3б.наук.пр. – О.:Астропринт,1997.- Вип.1-2.- С.204-208.
3. Громадське життя української спільноти в Австралії як основа збереження етнічної ідентифікації //Актуальні проблеми політики: 3б.наук.пр. – О.:Астропринт,1999.- Вип.5.- С.102-108.
4. Методологічні засади поняття “діаспора” //Актуальні проблеми політики: 3б.наук.пр. – О.:Астропринт,1999.- Вип.6. -С.330-335.
5. Релігійність як основа збереження самоідентичності українців в Австралії //Актуальні проблеми політики: 3б.наук.пр. – О.:Астропринт,1999.- Вип.7. - С.412-416.
6. Взаємозв'язок української діаспори з австралійським середовищем та Україною //Актуальні проблеми політики: 3б.наук.пр. – О.:Астропринт,2000.- Вип.8.-С.392-396.
7. Роль політичних партій в українській суспільно-політичній структурі Австралії //Актуальні проблеми політики: 3б.наук.пр. – О.:Астропринт,2000.- Вип.9.-С.149-153.
8. Молодіжний рух українців Австралії як чинник збереження етнічної ідентифікації //Молодь третього тисячоліття: гуманітарні

проблеми та шляхи їх розв'язання: Зб.наук. пр.– Т.1.–Одеса:ІСЦ, 2000.–С.220-223.

9. Психологічне обличчя українця в Австралії //Матеріали міжнарод. конф. “Современное состояние и перспективы развития гуманитарных наук”. – Одесса.-1997. – С.91-92.

Анотація

Бойко І.С. Українська діаспора Австралії як суб'єкт політики.- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2000.

В дисертації аналізуються причини, шляхи та способи формування української діаспори Австралії. Визначивши соціальну структуру і соціально-політичний статус українців, автор відокремлює особливості адаптації й інтеграції їх в іноетнічному середовищі. З'ясовано, що проблема збереження етнічної самосвідомості в діаспорі дуже актуальна, в зв'язку з цим автор аналізує діяльність громадських та політичних організацій та доводить, що українська діаспора Австралії є досить політично активною частиною українського етносу.

Визначивши реальні можливості та форми взаємодії діаспори з Україною, автор акцентує увагу на внеску діаспори у досягнення Україною незалежності та розбудові української держави.

Пропонується низка рекомендацій щодо інтенсифікації політичних, культурних та економічних зв'язків між українцями в діаспорі та в Україні.

Ключові слова: українська діаспора, етнічність, етнічна спільнота, нація, політичний процес, ідентифікація, самосвідомість.

Аннотация

Бойко И.С. Украинская диаспора Австралии как субъект политики.- Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. Одесская национальная юридическая академия. Одесса, 2000.

В диссертации анализируются причины и способы формирования украинской диаспоры Австралии. Определив социальную структуру и социально-политический статус украинцев, автор выделяет особенности адаптации и интеграции их в иноэтнической среде. Автор предлагает схему внутренней структуры украинской диаспоры: ядро, к которому можно отнести австралийцев, осознающих свое этническое украинское происхождение и активных участников деятельности украинских этнических организаций и различного рода мероприятий, направленных на сохранение украинской этничности в Австралии; лица украинского происхождения, которые непостоянно берут участие в деятельности украинских этнических организаций. К этой группе относятся в основном те, у кого уровень этнического самосознания неустойчивый, для них свойственна так называемая “символическая этничность”. В определенных условиях они относят себя к украинской этнической группе и проявляют свое единство с ней через восприятие характерных символов украинской этничности – церкви, элементов бытовой культуры. К третьей группе относятся австралийцы украинского происхождения, которые практически не проявляют заинтересованности к украинской этничности и не предпринимают никаких попыток для сохранения ее в Австралии, их нельзя считать членами украинской диаспоры.

Выяснено, что проблема сохранения этнического самосознания украинцев в диаспоре очень актуальная, в связи с этим автор анализирует деятельность общественных и политических организаций и доказывает, что украинская диаспора Австралии является активной частью украинского этноса в сфере политики. Автор акцентирует внимание на том, что украинская организованная жизнь является этноцентрической. Наиболее организованны украинцы Нового Южного Вельса и Южной Австралии.

Политические партии в украинской общественно-политической структуре Австралии – явление политическое и значительное, хотя на протяжении продолжительного времени их деятельность была латентной: украинские политические партии действовали через легальные организации.

Автор утверждает, что, несмотря на немногочисленность и территориальную отдаленность, украинская диаспора Австралии является частью украинского этноса, выполняющего обязанности и права субъекта политики. Осуществление диаспорой политических функций проявляется в том, что она лоббирует возможность получения дополнительных прав для своего народа, увеличения полномочий как в стране проживания так и на международной арене. Посредством своих организаций диаспора выступает как оппозиция правящему режиму, мобилизируя при этом издание газет и организовывая общественную мысль. Диаспора непосредственно влияет на международные позиции страны проживания.

Сущность взаимодействия диаспоры с Украиной автор определяет по трем основным направлениям: 1) страна происхождения призывает диаспору на помощь; 2) диаспора стремится влиять на ход событий в странах происхождения; 3) правительство страны выступает защитником прав и интересов диаспоры. Определив реальные возможности и формы взаимодействия диаспоры с Украиной, автор акцентирует внимание на вкладе диаспоры в достижение Украиной независимости и развитие украинского государства. Стимулирующим моментом во взаимодействии представителей различных частей украинского этноса является факт расширения возможностей участия ученых, общественных и политических деятелей из Украины в тех мероприятиях, которые осуществлялись известными научными центрами, общественными, политическими, государственными организациями зарубежных стран.

Предлагается ряд рекомендаций относительно интенсификации политических, культурных и экономических связей между украинцами в диаспоре и в Украине. Для придания связям Украины с диаспорой большей системности и целенаправленности следует усовершенствовать законодательную базу Украины по развитию социально-экономической деятельности представителей диаспоры, развивать инфраструктуру международной информационной сети Украины.

Ключевые слова: украинская диаспора, этничность, этническая общность, нация, политический процесс, идентификация, самосознание.

Summary

Boyko I.S. Ukrainian diaspora of Australia as the subject of politics.- Manuscript.

Thesis of a candidate of political science, speciality 23.00.04 – political problems of the international systems and global development. Odessa National Law Academy. Odessa, 2000.

The causes and ways of forming of the ukrainian diaspora of Australia are analysed in the thesis. Defining the social structure of the methods and the social-political status of ukrainians, the author classifies the specific characteristics of the adaptation and the integration them into the another ethnic environment. The problem of preserving of the ethnic self-awareness in the diaspora is very real, in connection with that the author analyses the activity of social and political organizations and proves that the ukrainian diaspora of Australia is rather active political part of the ukrainian ethnics.

Defining the real sources and forms of interference the diaspora with Ukraine, the author pays attention to the achivement of Ukrainian independence and creation of the ukrainian state.

The recommendations how to intensify the political, cultural and economical relations between the ukrainians in the diaspora and in Ukraine have been proposed.

Kew words: ukrainian diaspora, ethnicity, ethnic association, nation, political process, identicity, self-awareness.